

// Среднее профессиональное образование: Ежемесячный теоретический и научно-методический журнал. – 2002. – № 3. – С. 54–56.

10. Минаев Ю.П. Углубление знаний о свойствах реальных газов при работе с альтернативными учебниками / Ю.П. Минаев, Н.И. Тихонская, М.Н. Цыганок // Физика в школе. – 1999. – № 5. – С. 43–46.

11. Мінаєв Ю.П. Маятник у неоднорідному силовому полі: аналіз меж застосування формального підходу до обчислення періоду коливань / Ю.П. Мінаєв, М.М. Циганок // Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне : РДГУ, 2003. – Вип. 6. – С. 63–69.

12. Мінаєв Ю.П. Розвиток змісту фізичних задач для аналізу поширених помилок у розв'язаннях / Ю.П. Мінаєв, М.М. Циганок // Фізика та астрономія в школі. – 1997. – № 2. – С. 38–42.

13. Мінаєв Ю.П. Спецкурс “Технологія критичного мислення” для майбутніх учителів фізики / Ю.П. Мінаєв // Наукові записки : зб. наук. ст. Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова – К. : НПУ, 2003. – Вип. LIII (53). – С. 218–223.

14. Халперн Д. Психология критического мышления / Д. Халперн. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.

МОЛЧАНЮК О.В., ДЬОМІНА Ю.В.

ТВОРЧА АКТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розвиток творчої активності особистості є одним із головних завдань сучасного суспільства, що перебуває на етапі глобальних перетворень у системі сучасної освіти України, інтеграції у світовий освітній простір. Відповідно до європейських вимог та вітчизняних державних документів (Державна національна програма “Освіта” (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України, Закон України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Концепція національного виховання) сьогодні потребує оптимізації завдань та педагогічних механізмів творчого розвитку студентської молоді, здатної до професійного самовдосконалення та самореалізації. У зв'язку з цим інтенсивно здійснюється пошук і розробка оптимального змісту, форм і методів підготовки педагогічних кадрів, готових до професійної творчості. Наукові дослідження Є.С. Жарикова та С.Л. Крушельницького переконливо доводять, що важливе місце у професійній підготовці студентів в умовах педагогічного вищого навчального закладу має займати процес формування готовності майбутнього вчителя до творчої активності, яка, у свою чергу, зумовить професійний і особистісний саморозвиток педагога та всебічний розвиток творчих можливостей учнів.

Аналіз сучасних психолого-педагогічних праць із проблеми розвитку творчої активності студентів педагогічних вищих навчальних закладів дає змогу визначити різні аспекти проведених досліджень:

– психолого-педагогічні дослідження Л.С. Виготського, С.У. Гончаренка, Ю.М. Кулюткіна, М.О. Лазарева, В.І. Лозової, О.В. Молчанюк, Г.Ф. Пономарьової, Н.В. Палехи, Н.О. Половнікової, С.О. Сисоєвої, В.О. Сухомлинського, Т.І. Шамової, Г.І. Щукіної, О.В. Попової та інших дають ґрунтовну підставу вважати: визначальною якістю творчої особистості є її творча активність, що розглядається як інтегративна характеристика особистості, у якій, з одного боку, відображені нові глибокі утворення у структурі особистості (творчі потреби, мотиви, вимоги), а з іншого, – знаходять свій вираз якісні зміни в діяльності, яка стає більш цілеспрямованою, продуктивною;

– творча активність як характеристика особистості сучасного фахівця дістала психологічне обґрунтування в працях Б.Г. Ананьєва, О.О. Бодальова, У. Джемса, О.Г. Ковальова, Г.С. Костюка, О.М. Леонтєєва, Ж. Піаже, С.Л. Рубінштейна, І.Ф. Прокопенка, В.І. Євдокимова, Г.В. Троцько та багатьох інших.

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури щодо вивчення проблеми творчої активності дає підстави обґрунтувати доцільність реалізації її основних положень у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя в умовах вищого навчального педагогічного закладу. У сучасній психолого-педагогічній літературі приділяється значна увага проблемам специфіки педагогічної творчості та особливостям підготовки до неї студентів вищих педагогічних навчальних закладів освіти I–IV рівнів акредитації (В.І. Андреев, Ю.К. Бабанський, Д.Б. Богоявленська, Н.М. Бружукова, В.І. Загвязинський, В.А. Кан-Калик, О.В. Киричук, Н.В. Кичук, Л.М. Лузіна, М.Д. Нікандров, М.М. Поташник, С.О. Сисоєва, Р.П. Скульський та інші). Деякі науковці розглядають педагогічну творчість працівників освіти в контексті вивчення передового педагогічного досвіду, педагогічної майстерності та їх роботи із самовдосконалення (Ю.П. Азаров, І.А. Зязюн, Л.М. Лузіна, М.Р. Львов, С.П. Соловейчик та інші). На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури можна зробити висновок, що не існує однозначного визначення поняття “педагогічна творчість”. Саме тому, на наш погляд, проблема її реалізації у практичній діяльності навчальних закладів освіти не набула цілеспрямованості, послідовності й систематичності.

Мета статті – визначити основні тенденції щодо висвітлення проблеми творчої активності у науковій літературі.

В.І. Андреев розглядає педагогіку творчості як науку про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання і самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності.

ті і спілкування з метою всебічного й гармонійного розвитку творчих здібностей як окремої особистості, так і певного колективу [1, с. 125]. В.А. Кан-Калік та М.Д. Нікандров розглядають педагогічну творчість як співтворчість в педагогічній діяльності, яка безперервно змінюється, як мистецтво і як конкретизацію педагогічного ідеалу вчителя в системі завдань, які постійно вирішує педагог в умовах педагогічної праці. При цьому дослідники зазначають, що творча педагогічна діяльність вчителя завжди зумовлюється індивідуально-психологічними особливостями творчої навчальної діяльності учнів, у свою чергу, творча навчальна діяльність учня зумовлена рівнем і характером творчої діяльності вчителя [3, с. 85]. В.І. Загвязинський вважає, що кінцевим результатом педагогічної творчості є формування особистості нової генерації, цей процес здійснюється відповідно до вимог суспільства, враховуючи основні дидактичні закономірності та принципи, досягнення передових технологій та власного практичного досвіду педагогів у певних умовах створення нової педагогічної системи [2, с. 42]. І.П. Раченко розглядає педагогічну творчість як процес створення передового педагогічного досвіду [7, с. 15]. М.М. Поташник розглядає педагогічну творчість, виходячи з ідей оптимізації навчально-виховного процесу, і вважає, що пошук оптимального педагогічного рішення у конкретній ситуації завжди пов'язаний із творчістю. Крім того, дослідник зазначає, що специфічною особливістю педагогічної творчості є той факт, що її об'єктом і результатом є творення людини, а не механізму чи конструкції як у техніці, не образу, як у мистецтві. Саме тому, на думку автора, робота педагога не творчою бути не може, тому що перед вчителем "постає велика кількість важко прогнозованих, а іноді й непередбачених факторів, які впливають на його діяльність з формування творчої особистості вихованця" [5, с. 124]. Л.І. Рувинський розглядає педагогічну творчість як здатність передбачати, емоційно переживати та оптимально вирішувати завдяки творчій уяві своєрідні проблемні ситуації, проектувати розвиток особистості кожної дитини, передбачати становлення та подальший розвиток навіть найнепомітніших позитивних паростків у дитячій психіці, іншими словами, здійснювати опір на позитивне в процесі індивідуального підходу в навчально-виховній діяльності [8]. З.С. Левчук стверджує, що педагогічна творчість – це діяльність, рефлексія якої зумовлює формування особистості учня як суб'єкта життєтворчості. Крім того, автор зазначає, що педагогічну творчість завжди супроводжують самопізнання, саморозвиток та самовдосконалення, прагнення до постійного зростання [4, с. 6].

Р.П. Скульський вважає, що педагогічна творчість – це такий варіант організації професійної діяльності вчителя, який на реально доступному рівні забезпечує:

– по-перше, наявність можливих у кожному конкретному випадку результатів вирішення навчально-виховних завдань, що стоять перед сучасною

освітою, при раціональних витратах робочого часу, власних зусиль та зусиль учнів чи студентів. Головним є всебічне виховання особистості, виявлення і розвиток її індивідуальних здібностей, підготовка до безперервного самовдосконалення та активної творчої праці;

– по-друге, безперервне зростання загальної та професійної культури педагога, його активної пошукової діяльності, спрямованої на підвищення ефективності навчально-виховного процесу [10, с. 105]. Т.І. Сущенко розглядає поняття “педагогічна творчість” порівняно з предметом позашкільної педагогіки, як “...мистецтвом розвитку і виховання вільної, духовно повноцінної, творчої особистості, у процесі якого враховуються її природні дані та власні потреби” [11, с. 24].

Л.М. Король розглядає педагогічну творчість “як соціальну й особистісно значущу діяльність педагога, спрямовану на пошук, створення та використання нових, нестандартних (оригінальних) засобів співдії з учнями з метою спрямування їх поведінки та активності на засвоєння знань, умінь, навичок та самовдосконалення” [6, с. 38]. У педагогічному словнику педагогічна творчість визначається як оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання [12]. С.О. Сисоева розглядає педагогічну творчість як цілісний процес професійної реалізації та самореалізації педагога в освітньому процесі. Дослідниця зазначає, що особливістю педагогічної творчості є те, що педагог реалізує свої особистісні і професійні творчі потенції засобом творення особистості дитини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу вихованця. Тому центральною ланкою педагогічної творчості є особистісно орієнтована розвивальна взаємодія суб’єктів навчально-виховного процесу, яка зумовлена специфікою психолого-педагогічних відносин між ними і спрямована на розвиток їх творчого потенціалу [9, с. 75, 127].

Виходячи з концепції педагогічної творчості С.О. Сисоевої, ми будемо розглядати педагогічну творчість майбутніх педагогів як цілісний процес їхньої професійної реалізації та самореалізації, центральною ланкою якого є особистісно орієнтована розвивальна взаємодія в системі “вчитель-учень”, що спрямована на особистісний розвиток суб’єктів і сприяє їх внутрішньому руху та саморуху.

Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури з проблеми виявлення сутності та специфіки готовності до педагогічної творчості дав змогу зробити висновок, що при вивченні феномену готовності до діяльності підходи психологів і педагогів мають певні розбіжності: психологи досліджують особливості і характер зв’язків між станом готовності та ефективною діяльністю, а педагоги займаються дослідженням умов, засобів і методів, які зумовлюють становлення і професійний розвиток майбутнього вчителя.

А.Ф. Линенко вважає, що найбільш поширеними критеріями, за допомогою яких визначається готовність педагога до професійної діяльності, є такі: когнітивний, мотиваційний та операційний компоненти, які зумовлені рівнем загальних і спеціальних знань педагога, особистісною спрямованістю та практичними вміннями [4, с. 125]. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури А.Ф. Линенко характеризує три основні етапи вивчення проблеми готовності. Перший етап був пов'язаний з дослідженнями психічних процесів людини. На цьому етапі більшість науковців розглядала готовність до діяльності як настанову. На другому етапі дослідниками здійснювалось дослідження готовності як певного феномену стійкості людини до зовнішніх і внутрішніх впливів. Такий підхід був зумовлений інтенсивним дослідженням нейрофізіологічних механізмів регуляції і саморегуляції поведінки людини. Третій етап характеризується дослідженнями в галузі теорії діяльності, тому автор зазначає, що в цей період готовність до діяльності розглядають у зв'язку з рівнем розвитку емоційно-вольового та інтелектуального потенціалів особистості щодо конкретного виду діяльності. Саме тому у визначеннях цього періоду поняття “готовність” характеризується як якісний показник саморегуляції на різних рівнях проходження процесів: фізіологічному, психологічному і соціальному. Цей етап зумовив розробку у наукових дослідженнях кількох психологічних концепцій готовності (Н.Д. Левітов, А.Ц. Пуні та інші) [4, с. 126]. Проблема готовності до педагогічної діяльності набула свого розвитку в останні десятиріччя і знайшла відображення у психологічних (Г.О. Балл, Г.С. Костюк, О.І. Кульчицька, П.С. Перепелиця, О.В. Проскура, О.К. Тихомиров) та педагогічних (Г.Ф. Пономарьова, О.В. Молчанюк, М.І. Лазавев, В.І. Данильчук, Л.В. Кондрашова, Н.В. Кузьміна, З.С. Левчук, В.О. Моляко, В.А. Сластьонін та інші) дослідженнях. У процесі дослідження формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної творчості З.С. Левчук пов'язала генезис поняття “готовність до педагогічної творчості” з розвитком та збагаченням поняття “психологічна готовність до праці”, яке визначається як стійкий (у результаті відповідної психологічної підготовки або психологічної мобілізації в даний час) психічний стан, зумовлений наявністю потреби в праці. Дослідниця зазначає, що сутність підготовки студента до педагогічної творчості визначається суперечностями, які виникають як у педагогіці, так і у внутрішньому світі студентів. Тому З.С. Левчук визначає готовність майбутнього вчителя до педагогічної творчості як здатність до творчої педагогічної діяльності, яка орієнтована на професійну творчість і поєднує в собі потребу і здатність вчителя реалізовувати свої сили і можливості в інтересах виховання творчої особистості учня та особистісної самореалізації [5]. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження та розуміння дослідниками поняття “педагогічна творчість” дає підстави зробити певні узагальнення щодо поняття “готовність майбутнього педагога до педа-

гогічної творчості”. Слід зазначити, що у вузькому розумінні – це готовність до новаторства, готовність до пошуку і знаходження принципово нових, раніше відсутніх і не відображених у літературі завдань, засобів і прийомів діяльності (локальних – тих, що стосуються окремих методів і форм, або системних – тих, що ведуть до усвідомлення нових, високоефективних систем навчання і виховання). У широкому розумінні “готовність до педагогічної творчості” – це здатність до відкриття вже відомого в науці та практичній діяльності поєднання методів, прийомів та умов їх використання, яка виникає в результаті сформованості дивергентного мислення [6, с. 57]. За М.М. Поташником, готовність майбутнього вчителя до педагогічної творчості – це готовність до діяльності, у результаті якої народжується дещо якісно нове, яке має риси неповторюваності, оригінальності та загальноісторичної унікальності [7, с. 12]. Згідно з В.А. Кан-Каликом, це готовність до діяльності, спрямованої на постійне вирішення нескінченного ряду навчально-виховних завдань при частій зміні обставин. Під час такої діяльності педагогом розробляються і втілюються в процес спілкування з дітьми оптимальні, органічні методи і прийоми творчої взаємодії [3, с. 137]. Згідно з В.С. Шубинським, готовність до педагогічної творчості – це здатність вчителя до виявлення закономірностей формування творчої особистості та створення умов для її оптимального розвитку в навчально-виховному процесі [15, с. 14]. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури готовність майбутнього вчителя до педагогічної творчості ми розглядаємо як його потенційну здатність до здійснення творчої педагогічної діяльності, яка формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності. За таких умов формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості розглядається як процес створення у навчально-виховному процесі вищого навчального педагогічного закладу таких психолого-педагогічних умов, які сприяють активному засвоєнню теоретичних знань і практичних умінь з основ педагогічної творчості в процесі особистісно орієнтованої розвивальної взаємодії в системі “викладач-студент”, розвитку творчих особистісних якостей майбутнього вчителя.

Висновки. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури зроблено висновок, що дослідженню проблеми підготовки вчителів до творчої педагогічної діяльності приділяється належна увага. Разом з тим поняття “педагогічна творчість” трактується неоднозначно, що істотно позначилося на вирішенні проблеми форм готовності майбутніх вчителів до неї. Педагогічна творчість розглядається з точки зору оптимізації навчально-виховного процесу (Ю.К. Бабанський, В.А. Кан-Калик, М.М. Поташник, Л.І. Рувинський), як цілісний процес професійної реалізації і самореалізації педагога (С.О. Сисоєва), як інтегративна якість особистості (З.С. Левчук, Л.М. Лузіна),

як критерій якісного становлення особистості вчителя (Н.В. Кичук). На підставі теоретичного аналізу психолого-педагогічної літератури Нами зроблено висновок, що готовність майбутнього вчителя до педагогічної творчості – це його потенційна здатність до здійснення творчої педагогічної діяльності, яка формується в процесі спеціально організованої професійної підготовки і зумовлена рівнем розвитку професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності.

Слід зазначити також, що творча активність як органічний компонент педагогіки творчості знаходить сучасне обґрунтування в науковій педагогічній теорії й практиці. Розглядаючи творчу активність як особливу характеристику творчого вчителя, дослідники спираються на підвалини психологічної науки, розкривають її змістовну сутність в аспекті педагогізації, стратегій професійної педагогічної праці. Досвід педагогічної діяльності свідчить, що творча активність є одним із найважливіших чинників педагогічної майстерності, професійного зростання особистості вчителя.

Проте проведений аналіз філософської та психолого-педагогічної літератури дає змогу зазначити, що співвідношення таких дефініцій, як “педагогічна творчість” та “творча активність”, розкрито не повною мірою, подальшого вивчення потребують такі аспекти: умови формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості; джерела творчості та фактори, що стимулюють та гальмують педагогічну креативність; рівні педагогічної творчості та рівні сформованості готовності майбутніх педагогів до неї.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В.И. Андреев. – Казань, 1988. – 228 с.
2. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя / В.И. Загвязинский. – М. : Педагогика, 1987. – 159 с.
3. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество / В.А. Кан-Калик, Н.Д. Никандров. – М. : Педагогика, 1990. – 144 с.
4. Линенко А.Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності / А.Ф. Линенко // Педагогіка і психологія. – 1995. – № 1. – С. 125–132.
5. Левчук З.С. Формирование готовности к профессиональному творчеству у студентов педвуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук / З.С. Левчук. – Минск, 1992. – 19 с.
6. Маркова А.К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А.К. Маркова // Педагогика. – 1995. – № 6. – С. 55–63.
7. Поташник М.М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт : пособ. для учителя / М.М. Поташник. – К. : Рад. шк., 1988. – 187 с.
8. Психологічні основи підготовки творчого вчителя: наук.-метод. посіб. / [ред. кол. Л.М. Король (відп. ред.)]. – Житомир : ЖДШ, 1996. – 83 с.

9. Раченко И.П. НОТ учителя: Книга для учителя / И.П. Раченко. – М. : Просвещение, 1988. – 237 с.
10. Рувинский Л.И. Самовоспитание чувств, интеллекта, воли / Л.И. Рувинский. – М., 1983.
11. Сисоева С.О. Педагогічна творчість : монографія / С.О. Сисоева. – Х. ; К. : Каравела, 1998. – 150 с.
12. Скульський Р.П. Підготовка майбутніх вчителів до педагогічної творчості / Р.П. Скульський. – К. : В. пік., 1992. – 135 с.
13. Сущенко Т.І. Позашкільна педагогіка : навч. посібн. / Т.І. Сущенко. – К. : ІСДО, 1996. – 144 с.
14. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1996.
15. Шубинский В.С. Педагогіка творчества учащихся / В.С. Шубинский. – М. : Знание, 1988. – С. 42–60.

ОБЛЄС І.І.

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЙНОГО СВІТОГЛЯДУ ЯК НЕВІД'ЄМНОЇ СКЛАДОВОЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Парадигма розвитку вищої освіти України у ХХІ ст. зумовлюється якісними характеристиками суспільства майбутнього. Нинішнє століття визначається такими основними проявами: загальною комп'ютеризацією та системним програмуванням усіх сфер виробництва, розвитком інформаційних технологій, широким використанням лазерної техніки й мікропроцесорів, застосуванням планетарних телекомунікаційних зв'язків, появою нових джерел енергії тощо. Усе це змінює ритм і стиль суспільного й індивідуального життя людей, вимагає бути соціально відповідальними, активними, креативними. Суспільні перетворення вимагають інтелектуально розвинутої особистості, базовим компонентом духовного світу якої є фундаментальні знання й здатність до самоосвіти в контексті глобалізації.

Викладене зумовлює формування нових вимог до освіти, насамперед професійної. Вона має бути фундаментальною, базуватися на найновіших досягненнях науки, здійснюватися за новітніми педагогічними технологіями. При цьому не можна забувати, що нинішній фахівець має володіти високою професійною культурою, морально-духовними цінностями, щоб уникнути конфлікту з навколишнім світом.

У сучасних соціокультурних умовах модернізації освіти України відбувається трансформація й професійної освіти під визначальним впливом, насамперед, інституційних і структурних змін щодо ринку праці. Ринкові перетворення змінили не тільки попит на робочу силу, але й затребували нові якості людського капіталу. Відтак, перебудова системи професійної підготовки